

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eserlerinde Bilimsel ve Felsefi Unsurlar

Doğanay ERYILMAZ*
İnan KALAYCIOĞULLARI**

Makale Geliş / Received:15.05.2018
Makale Kabul / Accepted:24.06.2018

Öz

*Türk Edebiyatı'nın üretken isimlerinden biri olan ve kaleme almış olduğu eserlerle haklı bir üne sahip olan Hüseyin Rahmi Gürpınar üzerine çok sayıda araştırma yapılmış, makaleler ve tezler yayınlanmıştır. Bununla birlikte, eserlerinde sıklıkla yer verdiği bilimsel ve felsefi unsurlar neredeyse görmezden gelinmiş ve birkaç çalışmada dışında üzerinde pek durulmamıştır. Bilime ve bilimsel düşünceye önem veren, yaşadığı dönemdeki bilimsel gelişmeleri takip eden, insanın doğanın bir parçası olarak diğer canlılardan pek bir farkının olmadığını ve onun kurallarına uymak zorunda olduğunu eserlerinde genellikle dile getiren ve bu düşünceleri işlerken de pek çok bilgin, düşünür ve yapıttan yararlanan -yer yer çelişse de- Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın bu yönü bizce bir makaleyle sınırlandırılmayacak kadar önemlidir. Bu konuya da eğilinmesi gerektiğini vurguladığımız ve işaret fişğini yaktığımız düşündüğümüz çalışmamızda, onun *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdırnaç* (1912), *Efsuncu Baba* (1924), *Deli Filozof* (1930), *Ölümler Yaşıyorlar mı?* (1932), *İnsan Önce Maymun muydu?* (1934), *Dirilen İskelet* (1942) ve *Gönül Bir Yeldeğirmenidir Seveda Öğütür* (1943) adlı eserleri ele alınacak ve edebiyat-bilim ilişkisi bağlamında incelenecektir. Söz konusu eserlerden verilecek bazı pasajlarla, *Natüralizmin Türk edebiyatındaki ilk temsilcilerinden biri olan Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın ait olduğu akımın özelliğine uygun olarak ele aldığı temalarda bilimsel ve felsefi unsurları nasıl işlediği ve toplumun bunları değerlendiren neleri dikkate aldığı gözler önüne serilecektir.**

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Rahmi Gürpınar, Bilim, Felsefe, Darwin, Evrim Kuramı.

* Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Kafkas Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Ermeni Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, doganayeryilmaz@gmail.com.

** Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü, Bilim Tarihi Anabilim Dalı, inankalayci@gmail.com.

Künye: ERYILMAZ, Doğanay ve KALAYCIOĞULLARI, İnan. (2018). Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eserlerindeki Bilimsel ve Felsefi Unsurlar. *Dört Öge*, 13, 125-136. <http://www.nobelyayin.com/dortoge>.

Scientific and Philosophical Elements in the Works of Huseyin Rahmi Gurpinar

Abstract

*Huseyin Rahmi Gurpinar, who is one of the productive names of Turkish Literature and has a well-deserved reputation for his works, has been subject of numerous researches, articles and theses. Nevertheless, the scientific and philosophical elements that he often takes part in his works, have been ignored and not been addressed except in a few studies. This aspect of Huseyin Rahmi Gurpinar, who gives importance to science and scientific thought, follows scientific developments in the period of his life time, often expresses in his works that human beings do not have much difference from other living beings and they have to obey to its rules and who benefits from many scientists, philosophers and works – though sometimes contradicted–, is so important to us that it can not be limited to a single article. In our work which we think to emphasize that this issue should also be addressed, his works titled, *A marriage under the comet* (1912), *The Sorcerer father* (1924), *Crazy Philosopher* (1930), *Are the dead alive?* (1932), *First, human beings did the monkey?* (1934), *Resurrected Skeleton* (1942) and *Heart is a windmill, grinds love* (1943) will be examined in the context of literature–science relation. With some passages to be given from the aforesaid works, we will reveal how scientific and philosophical elements are handled in the themes of Huseyin Rahmi Gurpinar, one of the first representatives of naturalism in Turkish literature, in accordance with the characteristic of movement which he belongs and what the community takes into account when evaluating them.*

Keywords: Huseyin Rahmi Gurpinar, Science, Philosophy, Darwin, Theory of Evolution.

1864 yılında doğan Hüseyin Rahmi Gürpınar eserlerinde, yaşadığı dönem olan 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı İstanbul yaşamını olduğu gibi eserlerine yansıtan roman ve öykü yazarlarımızdandır. Edebi yaşamına Ahmed Mithad Efendi'nin çıkardığı *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinde yazarak 1887'de başlamıştır. Bu gazetede tefrikalar halinde yayımlanan ilk romanı *Şık*, Batı uygarlığının yaşantısını taklit edenlerin yaşadıkları gülünç durumları anlatır. Bu dönemde ayrıca ünlü Fransız yazarlardan da çeviriler yapmıştır. 1894'te *İkdâm* gazetesinde yine tefrikalar halinde yayımlanan *Mürebbiye* adlı romanı kendisine büyük ün getirir. Daha sonra *Şıpevdi* adıyla yayımlanacak olan *Alafranga* adlı eseri sansür uygulaması nedeniyle yasaklanınca 1908 yılına kadar herhangi bir edebi faaliyet içerisinde bulunmamıştır. İkinci Meşrutiyet'in ilanının ardından Ahmet Rasim ile birlikte *Boşboğaz ve Güllâbi* adlı mizah dergisini çıkartır. 1924 yılında *Son Posta* gazetesinde yayımlanan *Ben Deli miyim?* adlı romanının toplum ahlakına aykırı bulunması nedeniyle Hüseyin Rahmi Gürpınar yargılanır (Sağlam, 2015: 504).

Hüseyin Rahmi Gürpınar, romanlarında yalın bir dil kullandığı için geniş

bir okur kitlesine sahip olan yazarlardandır. Eserlerinde kadın-erkek ilişkilerini, toplumsal eşitsizlikleri, eğitimsizliği, yozlaşmayı konu alır ve roman kahramanları arasında züppeler, hayat kadınları, hanımefendiler, mahalle kadınları, paşalar, memurlar, imamlar, filozoflar, esnaflar, beslemeler gibi toplumun her kesiminden insana rastlamak mümkündür. Genel olarak hicivci bir dille kaleme alınan romanlarında kurnaz insanların cahilleri kandırmasının önüne akılcı düşüncelerin ve eğitimin geliştirilmesiyle geçilebileceği mesajını vermeye çalışan yazar, romanlarındaki karakterlerin seçimini bu amaç doğrultusunda yapmıştır. 1944 yılında ömrünün yaklaşık son 30 yılını geçirdiği Heybeliada'da yaşamını yitirdiğinde Hüseyin Rahmi Gürpınar, Türk edebiyatının en verimli ve en çok okunan yazarlarından biriydi.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, Türk edebiyatında natüralist akıma dâhil edilebilecek eserler vermiştir. Natüralizmin Türk edebiyatındaki ilk temsilcilerinden olan Gürpınar, eserlerindeki müstehcen öğeler dolayısıyla şiddetli eleştirilere maruz kalmış, hatta hakkında dava bile açılmıştır.¹ Ancak eleştirilen bu müstehcenliğin temelinde, natüralist bir yaklaşım vardır. Gürpınar'a göre "*Herhangi bir sanat eseri bir çöplüğü, bir leşi de tasvir etse, gerçeğe uygunluğu var ise saftır, temizdir*" (Sırac, Gülay, 1999: 23) Bu anlayışla toplumu olduğu gibi yansıtmaya amacını güden Gürpınar'ın eserleri, gözlemlere dayanarak iyi ve kötü yanlarıyla İstanbul yaşantısını net bir şekilde ortaya koyar. Çağının bilimsel gelişmelerine uzak durmayan ve bilim/düşün adamlarının fikirlerinin toplumsal etkilerini de gözlemleyen yazarın düşünsel zenginliği eserlerinde de yansımaları bulmaktadır. Bu düşünsel zenginlik, yazarın en bilinen eserlerinden biri olan *Kuyruklyıldız Altında Bir İzdivaç*'ın (1912) yanı sıra, *Efsuncu Baba* (1924), *Deli Filozof* (1930), *Ölümler Yaşıyorlar mı?* (1932), *İnsan Önce Maymun muydu?* (1934), *Dirilen İskelet* (1942) ve *Gönül Bir Yeldegürmenidir Sevda Öğütür* (1943) gibi eserlerinde işlenmektedir.

Türkiye'de Hüseyin Rahmi Gürpınar ile ilgili yapılmış akademik çalışmalara bakıldığında, çalışmaların genel olarak Türk edebiyatı alanında gerçekleştirildiği ve bunların da genelinen Gürpınar'ın eserlerinde sıklıkla ele aldığı mahalle kavramı, eğitim, kadın-erkek ilişkileri gibi konular üzerinde yoğunlaştığı göze çarpar. Bunun yanı sıra, dilbilim bölümlerinde yazarın konu edildiği çalışmalar, söz dizimi, üslup ve anlam bilgisi üzerine yapılmıştır. Yazarın, eserlerine sıklıkla yansıyan bilimsel ve felsefi unsurların kısmen değerlendirilmesi ile ilgili olarak sadece İnci Engün'ün "Hüseyin Rahmi ve Özel Eğitim", Berna Moran'ın "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Yüksek Felsefe"si" ile Özgür İldeş'in "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şişpevdî Romanında Schopenhauer Etkileri" adlı çalışmalarına ulaşabildik.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın yukarıda andığımız ve bilimsel verileri tema olarak kullandığı eserlerinde genel olarak olaylar tanrısal anlatıcı konumunda bulunan 3. tekil şahıs anlatıcı tarafından aktarılır. Tüm bu eserlerde,

1 Ayrıntılı bilgi için bkz., Nuri Sağlam, Yazarını Yargılatan Roman: *Ben Deli miyim?*, Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Ben Deli miyim?*, Papersense Yayınları, İstanbul 2015, s. 503-542.

mekân olarak İstanbul'un mahalleleri kullanılmaktadır. Mahallede yaşayanlar, toplumun farklı kesimlerinden insanlardır; zengininden fakirine, okumuşundan cahiline pek çok karakterden yararlanılarak eserin geniş bir halk kesimini anlatması sağlanmaktadır. Orta düzey bir dil üslubu kullanılan bu eserler, herkes tarafından kolaylıkla okunabilmesi açısından önemlidir; bu durum da Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın benimsediği sanatın toplum için olduğu anlayışına uygundur. Yine bu anlayıştan hareketle, Gürpınar eserlerinde kendi döneminin bilimsel tartışmalarına, bilimle ve felsefeyle ilgili çeşitli konulara yer vererek toplumun bilinçlendirilmesine katkı sağlamaya çabalamaktadır. Bu bilinçlendirmeyi yapabilmek için, yazar eserinde bulunan bilgili bir karakter aracılığıyla düşüncelerini aktarır, zaman zaman da anlatıcı konumunu değiştirerek, ben anlatıcı ağzından konuya müdahale eder.

Gürpınar, 1910 yılında Dünya'dan da gözlemlenebilen Halley kuyruklu yıldızının toplum içerisinde yarattığı paniği konu olarak seçtiği *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdüvaç* adlı eserinde kendini bilime adanmış bir karakter, İrfan Bey aracılığıyla çeşitli bilimsel konulara, özellikle de astronomiye değinmektedir. İstanbul'daki kadınlara yönelik olarak kuyruklu yıldızlar hakkında yaptığı konuşmalarda, hedef kitlenin hiçbir şey anlamaması, duyduklarını mantıktan uzak bir şekilde yorumlamaları, okumuş ve bilime meraklı insanlar ile dönemin cahil kesimi arasındaki uçurumu gözler önüne sermektedir.

Halley kuyruklu yıldızı ile ilgili konuşmasında İrfan Bey uzaydan, yıldızlardan, gezegenlerden, Güneş Sistemi'nden ve benzeri daha pek çok konudan bahseder. Bu konuları basite indirgemeye çalışarak anlatsa da, dinleyicilerin hiçbir şey anlamayacaklarını bile bile detaylı bilgilere yer verir. Bir alıntıyla bu durumu örneklendirebiliriz:

“Çekme kuvveti denilen bir kuvvet vardır. Evrendeki her cisim bu kuvvetin etkisi altındadır. Bu kuvveti bilimsel olarak şöyle tarif ederler: 'Bu âlemdeki cisimler birbirlerini kütleleriyle eşit oranla, ve aralarındaki uzaklığın kilometre karelerinin tersi oranla çekerler.' Siz bu tariften hiçbir şey anlayamazsınız. Bu kanunların açıkça anlaşılabilmesi matematik, mekanik bilimleri ve saireyi bilmeye bağlıdır. İşte bu çekim kanununa göre kendi hacimleriyle birbirine karşı olan mesafelerine oranla öyle bir düzen oluşturmuşlardır ki daima matematik bir düzen üzere dönerler. Bizim Güneşimiz uzaydaki sayısız yıldızlar arasında önemsiz bir yıldızdır. Güneş 1.279.000 defa büyüktür. Bize pek büyük görünen bu dünyadan bir milyon iki yüz yetmiş dokuz bin kere büyük olan bir şeyin ne derece büyük olduğunu artık düşününüz. Fakat uzayın sınırsız genişliği içinde bu koca cisim kaybolmuş bir noktacı kadar önemsiz kalır.” (Gürpınar, 2015: 53).

Yazarın hicivci bir tarzda yazdığı *Efsuncu Baba*, diğer eserlerden biraz farklıdır. Bu eserinde bilimden bahsederek yol gösterici bir konumda bulunan bir karaktere yer verilmemiştir. Esere adını veren başkahraman, Ebufazl Enverî

isminde, her şeyi astrolojiye, uğura/uğursuzluğa, fallara dayandırarak yapan bir karakterdir. Bu durumu anlatmak için yazar, Ebufazl Enveri'yi şu sözlerle okuyucuya tanıtır:

“Enveri yatakta gözlerini açınca sabaha mahsus duayı okur. Sağ tarafından kalkar. Evvela sağ adımını atar. Her eşyanın herhangi bir mahalle vaz'ında gözetilecek uğurlar, uğursuzluklar vardır. Kulplu, köşeli şeyler hep kıbleye çevrilecek, maşa hiçbir vakit dikliğine konmayacak, tencereler, leğenler yüzüstü kapatılmayacak. Odalarda, mutfakta eşyanın yerleştirilmesi öyle hususi bir tertip ve kanuna tabidir ki her ne zaman bunun hilafında hareket edilse evin efendisi müsamahakârın başına kıyametleri koparır. Her işin dakika ve saniyesiyle günü, saati gözetilir. Bazen en mübrem işler, uğurlu saatine musadif olamamasından dolayı haftalarca, aylarca tehir edilir.” (Gürpınar, 2009: 29).

Böyle bir ana karakterin yanına, iki cahil Ermeni gencini, Agop ve Kırkor'u koyan Hüseyin Rahmi Gürpınar, tüm bu inanışların Müslümanlıkla alakası olmadığını, eserde geçen safsataların hiçbir dinle ilişkilendirilmemesi gerektiğini vurgular gibidir. Bu üç karakter etrafında dönen olaylar sırasında anlatıcı zaman zaman araya girerek, diğer eserlerde aydın karakterlere verdiği rolü üstlenir ve bilgi verir. Eserin sonunda toplumsal bir eleştiri de yapan anlatıcı, toplumsal yapı içerisinde herkesin birbirini aldattığı, aldanan ama aldatmayan kişilerin de “aç kalan güruh”u oluşturduğunu belirtir. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın sonrasında 1924 yılında yayımlanan eserde, anlatıcı savaşların toplumların gerilemesine neden olduğunu da söyler ve Aydınlanmayı hazırlayan düşün adamlarının, edebiyatta doğalcılığın temsilcisi olan ve bilimle edebiyatı kaynaştıran yazarların anlayışlarının yok edildiğini vurgular:

“Muharebe aklaki bozdu. Bütün insaniyeti felsefe ve irfanen birçok seneler gerilettili. Mesela Fransa gibi bir memlekette müelliflerine mükâfat verilmesi lazım gelen eserleri intişarından men edildiklerini görüyoruz.

Voltaire'lerin, Diderot'ların ve daha geçen asırdaki Zola'ların, Maupassant'ların hazırladıkları zihniyetler ne oldu? Şimdiki hekimlerin, ediplerin, şairlerin etrafa savurdıkları fikirleri günlük fotolarıyla meşbu birer kilise mev'izesi şeklinde ve idrakimizi uyutacak bir ağırlıkta buluyoruz. Bütün romancılar ise halka bir hurafe devri açtılar. Eski zamanın masallarına yeniden revaç vermeye uğraşıyorlar.” (Gürpınar, 2009: 91).

Gürpınar'ın çalışmamız için incelediğimiz bir diğer eseri olan *Deli Filozof*'ta esprili ve laf yarıştırmaktan adeta zevk alan bir filozof karakteri bulunmaktadır. Konu olarak filozofun oğlunun aşk hikâyesi etrafında dönen eserde, adı Hikmetullah olan, ancak “Deli Filozof” olarak anılan karakterin çevresinde ona karşı çıkan ve kendisiyle dalga geçen bir grup insan bulunmaktadır. Bu kişiler, mahalle kahvesinde vakit öldüren cahil insanlar olarak resmedilmektedirler. Başlarını Hoca

Sadık adlı karakterin çektiği bu karakterler, evrim düşüncesine şiddetle karşı çıkmakta ve Hikmetullah'ı dine karşı gelmekle suçlamaktadırlar. Mahalle kahvesinde geçen aşağıdaki konuşmalar, filozofun evrimle ilgili düşüncelerini ve ona karşı çıkanların dayandığı noktaları açıkça gösterir niteliktedir:

“Filozof oturduğu yerde dalgalanarak:

-İnsanı hayvandan ayrı gayrı bir şey mi sanıyorsunuz?

Öteden bir ikinci ihtiyar haykırdı:

-Filozof, sen kendi hesabına hayvaniyeti kabul ediyorsan tebrik ederiz. Fakat biz kendi hakkımızda böyle bir isnadı şiddetle reddederiz.

Filozof:

-Bu hakikat ne benim kabulümle ve ne de sizin reddinizle değişemez bir maiyettir. Biz çiftleşme cürmile cennetten kovulan ilk adamın evladı değiliz.

(...)

-Küfür ettin. İstiğfar et! Hazreti Âdem'le Havva Anamız arasındaki fiile çiftleşme değil, zelle tabir ederler...” (Gürpınar, 2017: 55-56).

Filozof Hikmetullah, bu konuşmaların ardından Nietzsche'den ve fikirlerinden destek alarak insanın solucandan geldiğini söyler. Bu da kitabın yazarının düşün adamlarını incelediğini ve eserlerini oluştururken onların düşüncelerine yer vererek toplumsal yapıdaki zıtlıkları ortaya koymaya çalıştığını gösteren bir durumdur:

“Solucan bahsine gelince, pirim Niçe hazretlerinin kavlini tekrardan başka bir şey söylemeyeceğim. (...)

Şöyle buyuruyorlar. İşte sözlerini aynen tekrar ediyorum. Ey kendini mübarekleyip asaletine kurulan insan! Sen evvelden toprak içinde kıvrıla kıvrıla yürüyen, beyinsiz, kolsuz, ayaksız bir solucan idin. Adam oluncaya kadar milyonlarca seneler hesapsız istihaleler geçirdin. Tabiat seni bütün hayvanların kalıplarına soktu, çıkardı. İnsanlığa en ziyade yaklaştığın zaman maymun oldun. Ey insanoğlu, taklitte, sebatsızlıkta bugün sen maymunlardan daha maymunsun. Gene bugün ecdadı izamın olan küçük mahluku karnında, barsaklarının içinde taşıyorsun.” (Gürpınar, 2017: 60).

Filozof Hikmetullah'ın bahsettiği diğer bir felsefi yaklaşım ise, “*Bugünkü felsefe fikirleri yeni değil, eskinin yeni formülleri ile ifadesidir*” (Gürpınar, 2017: 404) diyerek düşüncelerini aktardığı *Bhagavadgita*'dır. Romanda *Bhagavadgita*'dan bahsederken Hikmetullah Efendi şunları söyler:

“-Yok olan, var olamaz. Var olan yok olamaz. İşte bu iki şey akıl hakikati görür ve onun hududunu tanır.

-Sönüp biten cisimler ebedi, değişmez, bozulmaz bir ruhtan neşet ederler.

-Ruhun öldürdüğüne ve öldürüldüğüne inanan aldanır. O öldürmez ve öldürülemez. O, doğmaz ve asla ölmez. O hiçbir vakitte doğmamıştır ve tekrar doğmayacaktır. O doğumsuz, nihayetsiz ve ebedidir. Ceset öldürüldüğü vakit o ölmez.

-Bir insan nasıl eskimiş elbisesini bırakıp yenisini giyinirse, ruh da yıpranmış vücutlarından çıkarak yenilerine girer. Onu oklar delemez, ateşler yakamaz, sular ıslatamaz, rüzgârlar kurutamaz.

-Doğan muhakkak ölecektir ve ölen tekrar doğacaktır. Bu hakikati bildikten sonra önüne geçilmesi imkânsız olmayan bir şey için ağlama.” (Gürpınar, 2017: 404).

Bu noktada *Deli Filozof*un konusundan kısaca bahsetmekte fayda görüyoruz, çünkü *Bhagavadgita*'da anlatılan fikirler, romanda geçen olaylarla birebir örtüşür niteliktedir.

Romanın ana karakteri Hikmetullah Efendi'nin oğlu Çelebi, sakin mi-zaçlı, orta yaşlı bir adam olan Ali Senaver Bey'in genç karısı İclal'e âşık olur. Olayları tatlıya bağlamak için Çelebi ile İclal evlendirilir. Ancak, bu kez de İclal, Hikmetullah Efendi'nin damadı Umranı'ya âşık olur. Çelebi ve kız kardeşi Caize, yasak ilişki yaşayan eşlerini ve kendilerini öldürmek için yavaş yavaş tesir edecek bir zehir içerler. Bir süre sonra İclal ve Umranı birlikte kaçarlar. Hikmetullah Efendi bir panzehir bulur ve çocuklarını kurtarır. Kaçan gençleri ise son zamanlarını rahat geçirmeleri için yanlarına alırlar. Kısa bir süre sonra İclal de Umranı da ölür.

Bu zehirlenme olayıyla ilgili olarak vicdan azabı çeken Çelebi'ye Hikmetullah Efendi'nin teselli verirken yararlandığı bu kutsal Hindu metni, edebiyat tarihi ve felsefede önemli bir yere sahiptir. *Bhagavadgita*, MÖ 300 ila 100 tarihlerine dayanan 700 beyitlik bir eserdir. Kısa ve özlü olan *Bhagavadgita*, Tanrı, ruh ve yeniden doğuş konularını felsefi bir dille anlatır. Aynı zamanda *Mahabharata Destanı*'nın alt bölümü olan bu metin, savaş sırasında karşı tarafta yer alan dost ve akrabalarını öldürmek zorunda kalan Arcuna ile ona savaşmak için cesaret vermeyi amaçlayan Krishna'nın diyaloglarından oluşur. Diyalogun özünde, beden ölümü, ruhun ise ölümsüz olduğu, beden öldükten sonra yaşamın ruhta devam ettiği, dolayısıyla ölüm karşısında üzülmemek gerektiği düşüncesi vardır.²

2 Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Korhan Kaya, *Bhagavadgita Hinduların Kutsal Kitabı*, Dost Yayınevi, Ankara 2001.

Dolayısıyla eserin olay örgüsü bu Hindu metnini anlatmak için oluşturulmuş gibidir diyebiliriz.

Yazarın bir diğer eseri olan *Ölüler Yaşıyorlar mı?*, felsefi öğeler içeren fantastik bir romandır. Eserde astronomi ile doğrudan ilgili bilgiler verilmemesine rağmen, adından sıklıkla bahsedilen Camille Flammarion dolayısıyla yazarın bu alanda kendi döneminde çalışma yapan kişileri ayrıntılı bir biçimde incelediğini göstermektedir. Bilindiği üzere Nicolas Camille Flammarion (1842-1925), Fransa Astronomi Derneği'nin kurucularındandır ve ilk başkanlığını üstlenmiştir. Flammarion aynı zamanda kaleme almış olduğu popüler eserlerle de tanınan oldukça üretken bir astronomdur. Modern astronomiye ilişkin bilgilerin halka ulaşmasında çalışmaları oldukça faydalı olmuş ve tespit edilebildiği kadarıyla sekiz kitabı da Türkçeye kazandırılmıştır.³

Ölüler Yaşıyorlar mı? adlı eserin girişinde, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Milîyet* gazetesinde 11 Haziran 1932 tarihinde yayımlanmış bir yazısı verilmektedir. Bu yazı, eserin tefrikasının başladığı tarihten bir gün öncesine aittir ve yazıda söz konusu eserin yazılış amaçları verilmekte ve dönemin edebiyat anlayışı şiddetle eleştirilmektedir:

“(…) *moraliste* romancıların emekleri boşa gitti. Aynı maceralar eksilmedi, arttı. Bu öyle eskimez bir satranç oyunu ki şahıslar yine hep o ebedi aktörler. Yalnız dekorlar, kıyafetler değişti, fakat nağmeler hâlâ Âşık Garib'in sazından farksız. Hayatın aşk üzerine kurulmuş tabiatları değişir mi hiç?

Muhitimizde romanı saplanıp kaldığı bu balçıktan kurtaramaz mıyız? Hikâyede aşk olsun fakat bütün bina bu temel taşı üzerine yükseltilmesin. Ortada fenni, bedii meraka şayan çok meseleler var.

Ben bunlardan birini ele almak istedim. Mesela ruh muammasını.” (Gürpınar, 2012b: vi-vii).

Eser, ölümden sonra yaşam, ölen kişilerin ruhlarının yaşayanlar arasında dolaşması imkânı olup olmadığı konularına, bu konu üzerine ünlü bilim insanlarıncı yapılmış çalışmalara ve kötü niyetli insanların bu inançtan istifade etmesinin eleştirisine yer vermektedir. Romanın giriş bölümünde, konu ile ilgili olarak yararlanılan farklı görüşlerdeki çalışmaların bir listesi verilmektedir. Bu noktada Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın hangi eserlerden nasıl yararlandığının anlaşılabilmesi için bunları aşağıda paylaşmanın bir fikir vermesi açısından yararlı olacağını düşünüyoruz:

3 Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Yavuz Unat, “Hoca İshak'tan Hoca Tahsin'e Çağdaş Astronominin Türkiye'ye Girişi”, XV. Ulusal Astronomi Kongresi, Kayseri Erciyes Üniversitesi, 31 Ağustos-4 Eylül, İstanbul 2006.

“Mevzua dair leh ve aleyhteki içtihatları toplamak için müracaat ettiğim membalar:

Camille Flammarion:	<i>La Fin du monde,</i>
//	<i>Dieu dans la nature</i>
//	<i>Les terres du ciel</i>
//	<i>La pluralité des mondes habités</i>
//	<i>La mort et son mystère (trois volume)</i>
//	1. <i>Avant la mort</i>
//	2. <i>Autour de la mort</i>
//	3. <i>Après la mort</i>
//	<i>Les maisons hantées</i>
//	<i>Des forces naturelles inconnues</i>
//	<i>L'Inconnu et les problèmes psychiques</i>
Maurice Maeterlinck ⁴ :	<i>La mort</i>
	<i>La Vie de l'espace</i>
Charles Richet ⁵ :	<i>Notre sixième sens</i>
A F. Dina:	<i>La mort et ses hypothèses</i>
Jules Sageret:	<i>Le hasard et la destinée</i>
Pierre-Emile:	<i>La prédiction de l'avenir</i>
Perjoz:	<i>Vers l'Inconnu et l'Invisible</i>
Paul-C. Jagot:	<i>Science Occulte</i>
Augustin Jakubisiak:	<i>Essai sur les limites de l'espace et du temps</i> (Gürpınar, 2012b: ix).

Eserin başkahramanları arasında bulunan iki genç, Orhan ile Turhan, ailelerinin onları kötülüklerden korumak istemesi nedeniyle toplumdan soyutlanarak büyütülmüşlerdir. Bu durum, onların enerjilerini diğer gençlerden farklı olarak kitaplara yönlendirmiştir, ancak bu gençler, düzenli bir eğitim de almadıkları için Fransız mürebbiyelerinin de yönlendirmesiyle metafizikle ilgili konulara eğilmişlerdir. Özellikle Camille Flammarion'un eserlerini gece geç saatlere kadar okuyan bu iki kardeş, öldükten sonra ruhların insanlarla iletişime geçtiğine inanmaktadır-

4 Maurice Maeterlinck (1862-1949): Eserlerinde özellikle ölüm karşısında insanın çaresizliğini ele alan Belçikalı Sembolizmci yazar.

5 Charles Richet (1850-1935): Fransız bilim adamı, düşünür, şair ve yazar. Fizyoloji, bakteriyoloji, psikoloji ve patoloji alanlarındaki çalışmaları ile tanınır. Fransız Öjenik Derneği'nin kurucusudur. Psikik deneylere istatistiksel yöntemi uygulayan ilk bilim adamı olan Richet, insandaki normal psikik halleri aşan yetenekleri ifade etmek için “metapsişik” kavramını kullanmıştır.

lar. Dayıları Talat Bey ise romanın aydın kişisidir. Yeğenlerine bu düşüncelerinin bilime aykırı olduğunu ispat etmek için o da Flammarion'un eserlerini okumaya başlar. Ünlü astronomun eleştirisini yaptığı bölümde, bu kadar değerli çalışmaları olan bir bilim insanının ispatlanmamış metafizik olaylarla ilgili çalışmasını doğru bulmadığını belirtir:

“Koca feylesof, büyük adamsın! Bundan şüphe etmiyorum. Halkı tenvir için ilmî, fennî tükenmez bir kudretle *populariser* ettin. Kütüphaneleri doldurdun, bu seninki kadar şeref pek az Fransız'a müyesser olmuştur. Fakat üstat bu yorgunluklu meşguliyetin büyük kısmını niçin nâ-mer'ilere vücut vermek sahasında sarf ettin? Sana gökleri dolduran yıldızlar yetişmiyor muydu ki dehana daima daha ötede ve nâ-mevcutlar âlemlerinde cevelangâhlar aradın?” (Gürpınar, 2012b: 73)

Alıntıladığımız bu düşünceler, romanda verilmek istenen ve Hüseyin Rahmi Gürpınar tarafından sıklıkla vurgulanan temel anlayıştır. Ancak, diğer romanlarındaki bilim anlayışından farklı olarak yazar, bu romanda tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Romanın sonuna kadar, farklı eserlerden alıntılar yaparak, konu ile ilgili her fikre yer vermiştir.

Yazarın Darwin ve Evrim Kuramı ile ilgili bilgiler verdiği romanı *İnsan Önce Maymun muydu?* da, *Deli Filozofta* olduğu gibi bir filozof olan Mualla Lahuti Efendi başkarakterdir. Bir gazetede yayımlanan “İnsan Önce Maymun muydu?” başlıklı yazısı toplum içerisinde, özellikle yobaz kişiler tarafından şiddetle eleştirilen Mualla Lahuti Efendi ve ailesinin başına gelen olaylar romanın akışını oluşturur.

İnsan Önce Maymun muydu? başlığı, eser başkışisi Filozof Mualla Lahuti Efendi'nin *Dikkat* gazetesinde yazdığı ve Darwin'in evrim teorisinden bahseden yazısıyla aynıdır. Yazının tamamı okuyucuya verilmese de, Mualla Lahuti Efendi'nin ve eserdeki yan karakterlerin konuşmalarıyla konu açıklanmaktadır. Örneğin, gazetede başmuharrir ve evrim teorisine şiddetle karşı çıkan Enis Buhari Efendi ile yaptığı uzun konuşmada, filozof düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Her devrin tabakalarında tesadüf edilen eserler ve müstehaseler delaletleriyle hükümler veriliyor. Birinci devirde balıklar, ikincide kurbağalar, zahifeler yani sürünen hayvanlar, üçüncüde kuşlar ve memeliler, dördüncüde insan görülüyor. (...) Yeryüzünde hayat en basitten, en küçükten başlıyor. Uzviyette gittikçe tekemmül ederek nevilere, cinslere ayrılıyor. Böyle böyle insan vücuda geliyor. Biz bu iptidai adamları yaşadıkları mağaralarda bıraktıkları eserlerden, kullandıkları şeylerden ve bulduğumuz iskeletlerinden tanıyoruz. Bu bahse girişmek için insanla maymun uzviyet ve iskeletlerinin teşrihi farklarını, ana rahmindeki ceninlerin teşekkül ve birbirine benzerliklerini, kanların tabiatlarını iyice bilmeliyiz. Tabiat mikyasında maymun, insana en ziyade benzeyen mahluktur. Muhtelif nevilere arasında insana en çok yaklaşan maymun tipine de antropoid denilir ki manası adeta yarım

adam demektir. (...) 1891'de Eugène Dubois isminde Hollandalı bir asker doktoru Java adasında ve üçüncü ile dördüncü devir arasındaki toprakta bir kafatasıyla bir uylukkemiği ve üç diş keşfeder. Yapılan tetkiklerde bunların antropoid maymunuyla insan arasındaki mutavassıt üçüncü bir mahluka ait olduğu anlaşılır. Ve buna da 'pithe-canthropus erectus' yani iki ayak üzerinde dik yürüyen maymun adam namı verilir. (...) Adına primates denilen memeli hayvanlardan maymunlara dair olan zümreye bugünkü tasnifte insanları da sokuyorlar. Meseleyi ne tarafından alırsak alalım, yeryüzündeki nebatî ve hayvanî ilk hayat, tek hücreden başlayıp sonradan muhitlere göre tekemmülün hesapsız nevilere ayrılmış olduğu için solucan, salyangoz, keremkele, köpekbalığı, ayı, maymun, domuzla bir asıldan gelme kardeşleriz..." (Gürpınar, 2012a: 19-21).

Bu düşüncelere toplumun verdiği tepki çok şiddetlidir. Filozofun evrimle ilgili sözleri yanlış anlaşılıp ve dedesinin maymun olduğuna, hatta kendisinin şeytanın dünya üzerindeki sureti olduğuna kadar varan saçma ithamlara neden olmuştur. Filozof ise bu söylenenleri önemsemez ve sakin kalır, ona göre insanlar istediği gibi konuşabilirler, ancak kendisini doğru bildiğini yapmaktan alkoyamazlar.

Dirilen İskelet adlı, sırf salonuna bir iskelet modeli koyabilmek için mezarlıklardan insan kemikleri toplayan Tayfun Bey ve arkadaşlarının yaşadıklarının polisiyeye yakın bir tarzda anlatıldığı bu romanda da, döneminin eğitilmiş insanları arasında geçen bir konuşmada şunlar söylenmektedir:

"Hayvanat içinde iskeleti en mütekmül olan insandır değil mi?"

Doktor: 'Evet, fakat ırktan ırka teşekkülâtça az çok farklar vardır. Mesela bir Avrupalı kılıfıyla bir Avustralyalının kafası arasında zaviye vechiye vesairece başlıklar görülüyor.

Bânû: 'Ne olursa olsun, ırk, iklim, tekemmül, temeddün ve iptidailik farklarını bir yana bırakalım. Halık'ın bütün insanları bir numune üzerine yaratmak istediği görülüyor. Hepimizin vücut kemiklerimiz gözümüzün önündeki şu model üzerine çatılmamış mı?'

Doktor: 'Buna şüphe yok...'

Bânû: 'Öyle ise biz insanlar hep bir asıldan gelme halis, muhlis kardeşiz...'

Doktor gülerek:

'Böyle bir mukayeseye ve karabet taharrisine kalkarsak zatülfikarat ve sediyeye olanlardan başlayıp aşağı doğru bütün hayvanlar ile de akraba çıkarız... İnsana tekemmül etmiş bir maymun demiyorlar mı?' (Gürpınar, 2010: 232).

Bu alıntıda görüldüğü gibi, en eğlenceli romanlarında bile Hüseyin Rahmi Gürpınar, bilimden bahsetmektedir. *Gönül Bir Yeldeğirmenidir Seva Öğütür*

adlı eserde ise, kadın erkek ilişkilerine ve toplumdaki bozulmalara dikkat çeken Hüseyin Rahmi, burada da önemli yardımcı karakterlerini bilgili ve aydın kişilerden seçer. Eserin anlatıcısı, çapkın bir adam olan Şadan'dır. İlk gençlik çağlarından itibaren gayrimeşru ilişkiler yaşamayı alışkanlık haline getirmiş olan Şadan, evlendikten sonra da bu huyundan vazgeçmez. Evlendiği kadın, çok okumuş, hemen her konuda bilgisi olan Sabiha Hanım'dır. Eserin ilk bölümlerinde, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerinde alışkın olduğumuz bilimsel, edebi ya da felsefi konuşmaları Sabiha Hanım yapmaktadır. Daha sonra ise, Sabiha Hanım'dan daha bilgili olan Hurrem Bey bu görevi devralır. Sabiha'nın bahsettiği düşün adamları arasında Hippolyte Taine, Nietzsche, Gustav Fechner bulunmaktadır. Hurrem ise, zaman algısı, estetik gibi önemli felsefi kavramlardan bahseder.

Sonuç

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserleri, bilimsel olaylara ve bilim/düşün insanlarına toplumun gösterdiği tepkilere odaklanmaktadır. Hicivci bir tarzda, kolay anlaşılır bir dille yazılmış olan Gürpınar'ın eserleri, dâhil olduğu natüralizm akımının kurallarına uygun olarak, doğaüstü varlıklara ve olaylara itibar edilmemesi gerektiğini, gözlem ve deneye dayalı bilimler aracılığıyla gerçeğe ulaşılabileceğini vurgular niteliktedir.

Kaynakça

- Gürpınar, Hüseyin Rahmi. (2009). *Efsuncu Baba/Gönül Bir Yeldeğirmenidir Sevda Öğütür*. İstanbul: Everest.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi. (2010). *Dirilen İskelet*. İstanbul: Everest.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi. (2012a). *İnsan Önce Maymun muydu?* İstanbul: Everest.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi. (2012b). *Ölümler Yaşıyorlar mı?* İstanbul: Everest.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi. (2015). *Kuyruklu yıldız Altında Bir İzdivaç*. Sevengül Sönmez (Günümüz Türkçesine aktaran). İstanbul: Everest.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi. (2017). *Deli Filozof*. İstanbul: Maviçatı.
- Kaya, Korhan. (2001). *Bhagavadgita Hinduların Kutsal Kitabı*. Ankara: Dost.
- Sağlam, Nuri. (2015). Yazarını Yargılatan Roman: *Ben Deli miyim?* Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Ben Deli miyim?* içinde, İstanbul: Papersense.
- Türk Klasikleri, Hüseyin Rahmi Gürpınar, "Eserlerinden Seçmeler"*. (1999). Ahmet Sirac, Mustafa Gülay (Çev.). İstanbul: Akpınar.
- Unat, Yavuz. (2006). Hoca İshak'tan Hoca Tahsin'e Çağdaş Astronominin Türkiye'ye Girişi, *XV. Ulusal Astronomi Kongresi*, Kayseri Erciyes Üniversitesi, 31 Ağustos-4 Eylül, İstanbul.